

Dick Pels

Van welk Europa houden wij?

Essay

Cossee
Amsterdam

I

De verleiding van Europa

Eurofilie

We zijn allemaal Europeanen. Europa zit in ons. Het bestaat natuurlijk buiten ons, als een massieve realiteit van landschappen, steden en monumenten, maar tegelijkertijd ligt Europa diep verankerd in onze historie, onze sentimenten, onze genen. We beseffen nauwelijks hoe ver die wortels reiken, hoe sterk we in ons dagelijks leven door de Europese geschiedenis en cultuur worden beïnvloed. ‘Het land in ons’ is groter dan het kleine maar fijne Nederland: we zijn onherroepelijk Nederlanders-in-Europa geworden.

Denk aan de meer dan tweehonderd culturele iconen die Pieter Steinz verzamelde in zijn project *Made in Europe. De kunst die ons continent bindt* (2014). Steinz wil een ‘monter alternatief’ bieden voor het monkelen van de eurosceptici: er is genoeg grensoverschrijdend moois, genoeg pan-Europees cultuurgoed waar alle Europeanen trots op kunnen zijn. Het culturele DNA van Europa ontvouwt zich in zijn boek als een glinsterend pointillistisch tableau dat hoge en lage cultuur verbindt: van *Asterix* tot *Het Zwanenmeer*, van de fado tot de femme fatale, van Bach tot The Beatles en van Kafka tot Monty Python. De Griekse tragedie en Beethovens Negende Symfonie krijgen in deze feestelijke etalage dezelfde plaats als het taalvoetbal, *Harry Potter* en de minirok van Mary Quant.

Steinz’ verzameling suggereert een duidelijke samen-

hang, zonder de indruk te wekken van een monumentale, betonnen eenheid. De Europese cultuur is een supermarkt voor alle smaken, die juist door dit ongedwongen bijeenzijn een zinnebeeld is van het motto van de Europese Unie: *In varietate concordia*, eenheid in verscheidenheid. Alles is binnen handbereik. Alles is ‘van ons’. We hebben er allemaal op verschillende manieren weet van en zijn er met verschillende intensiteiten mee verbonden en aan gehecht. Welke vrouw van mijn generatie was niet een beetje verliefd op Marcello Mastroianni, welke man niet op Sophia Loren of Catherine Deneuve?

De Europese voetbalcompetities leveren een gelijksoortig voorbeeld. De Europese topteams zijn tegenwoordig sterk internationaal gemengd en ook letterlijk kleurrijk, waarbij voetballers afkomstig uit eigen land een kleine minderheid vormen (Arsenal trad in 2005 als eerste Engelse team zelfs aan zonder één Engelsman in de selectie). Veel topclubs worden geleid door buitenlandse coaches. FC Barcelona, AC Milan en Manchester United zijn een beetje Nederlands door de invloed van sterspelers en -trainers als Johan Cruyff, Marco van Basten, Frank Rijkaard, Clarence Seedorf en Louis van Gaal. Nederlandse voetbalfans volgen hun landgenoten in hun buitenlandse avonturen, net als fans uit andere landen hun autochtonen. Voetbalexpats zijn Europese *celebrities* en lifestyle-iconen (David Beckham, Cristiano Ronaldo) en als zodanig ‘levende reclameposters voor Europese eenwording’, aldus journalist Simon Kuper.

Al sinds Erasmus’ *Lof der zotheid* bekwamen de Europeanen zich in zelfspot, sinds de essayistiek van Montaigne in de kunst van de zelfobservatie. Vanaf Cervantes’ *Don Quichot* experimenteert de Europese roman met het typisch Europese individualisme en de zelfironie. Vanaf Voltaire en Marx oefent Europa zich in maatschappelijke

zelfkritiek. Onze eigen André Rieu verovert Europa en de wereld met zijn Weense walsen. Van Kubricks *Spartacus* en Fellini's *Satyricon* tot en met Ridley Scotts *The Gladiator* en de tv-serie *Rome* wordt het indrukwekkende Romeinse verleden van Europa tot leven gewekt. De Europese musea zijn een ongekend succesverhaal: trekpleisters voor bezoekers van alle standen en nationaliteiten, net als de talloze film-, muziek- en kunstfestivals. De Scandinavische tv-thrillers met hun nieuwe, soms wat autistische vrouwenfiguren, hun intelligente mix van privéleven en politiek en hun complexe verhalen in het schemergebied tussen goed en kwaad trekken miljoenen kijkers in Europa en ver daarbuiten. Fashionista's houden in de gaten wat er gebeurt in modemekka's als Milaan, Parijs, Berlijn en Londen.

Die alomtegenwoordige cultuur van Europa is ingebed in een even massieve infrastructuur van snelwegen, hogesnelheidslijnen (TGV, ICE, Eurostar), de Kanaaltunnel, goedkope vluchten, Eurolines-bussen, internet en andere communicatiemedia. Jaarlijks bezoekt een op de drie Europeanen een ander Europees land. Tussen 2000 en 2010 verhuisden 19 miljoen burgers naar een andere lidstaat. Schoolkinderen gaan op reis naar Londen, Parijs, Rome en andere Europese hoofdsteden. Via het Erasmusprogramma hadden in 2012 al drie miljoen studenten intensief kennisgemaakt met medestudenten uit andere landen. De tweetaligheid in Europa groeit snel: 38 procent van de Europese burgers spreekt op dit moment al (Euro)Engels, en de verwachting is dat dit in 2050 tegen de 90 procent zal zijn.

Honderdduizenden Nederlanders bezitten een tweede huis in landen als Frankrijk, Spanje of Griekenland. Nederlandse mannen van een zekere leeftijd fietsen graag de Mont Ventoux en andere Tour de France-bergen op.

Vele Engelse pensionado's wonen aan de Costa del Sol (Torremolinos wordt liefkozend 'Torrie' genoemd) en overwinteren tegenwoordig ook aan de Bulgaarse Zwarte Zeekust. Duitsers houden al sinds Goethe van Italië, 'het land waar de citroenen bloeien' ('*Dahin, dahin!*') – maar in het Keizerrijk en de nazitijd idealiseerden zij juist het Noorden. Ook de Engelsen koesteren sinds de Grand Tour van jonge aristocraten een Italië-idylle, die de Engelse *reserve* laat botsen op zuidelijke passie. In Nederland voelen we ons Amsterdammer, Brabander, Fries of Zeeuw, en in Europa vaak Nederlander. Maar buiten ons continent zijn we onmiskenbaar Europeaan, en worden ook als zodanig herkend.

Euroscopsis

Of het nu gaat om kunst, architectuur, literatuur, landschap, voetbal, muziek of reizen: we houden allemaal op onze eigen manier van Europa. Maar van welk Europa? Als het gaat om de Europese Unie, dus om markt, munt en Brusselse macht, zijn de meningen steeds sterker verdeeld. Toen de Britse staatssecretaris voor Europese Zaken werd gevraagd of de Britten ooit van Europa zouden kunnen houden, zei hij: 'Ik denk niet dat we ooit emotionele betrokkenheid zullen voelen. Liefde voor Europa als idee, nee. Maar een pragmatisch gevoel, ja. We kijken naar Europa en zullen zeggen: het is nog altijd in het Britse belang om lid te zijn.' De vvd sprak met hetzelfde zuinige mondje: 'Europa is geen ideaal maar een middel. Een middel om geld te verdienen. Liefde voor Europa voelt de vvd niet.'

Maar er zijn ook eurofielen die zich niet voor dit etiket schamen. GroenLinks-Kamerlid Jesse Klaver kwam samen met anderen vrolijk 'uit de kast' voor Europa. Ook voormalig PvdA-minister en huidig Eurocommissaris

Frans Timmermans heeft zijn Euro-enthousiasme nooit onder stoelen of banken gestoken. ‘*Europa, wir lieben dich,*’ bekennt ook Matthias Strolz, leider van de links-liberale partij *Neos (Das Neue Österreich)*: ‘Binnenlandse politiek is Europese politiek. Zonder Europa kunnen we niet. Dus moeten we het hervormen en versterken... Ik ben niet pro-Europa. Europa is er en wij ademen dat allemaal. Het heeft geen zin dat te ontkennen.’ Strolz wil mensen raken met een positieve boodschap, en gelooft dat we veel minder eurosceptisch zijn dan we zelf denken.

Er bestaat dus een spanning of minstens een discrepantie tussen de dagelijkse, vaak half- of onbewuste liefde voor Europa als cultuurpakhuis en de groeiende onvrede en verdeeldheid over Europa als politiek-economische werkelijkheid. Maar voor eurosceptici en nationalistes is het allemaal één pot nat: zij blijven erop hameren dat Europa geen gedeelde cultuur bezit, geen ‘ziel’ heeft, geen gevoel van verbondenheid opwekt, en dus geen thuis biedt: dat kunnen alleen de naties en de nationale staten. Veel halve en hele voorstanders van Europa geloven op hun beurt dat mensen niet zitten te wachten op utopische vergezichten, en vooral geïnteresseerd zijn in wat Europa hun concreet in hun portemonnee oplevert.

Hoewel een recente Eurobarometer meldde dat nog steeds zes op de tien mensen zich ‘enigermate’ Europeaan voelt, staat vast dat er bij een groot deel van het electoraat, vooral bij lager opgeleiden, grote twijfels heersen. Niet meer dan de helft van de Europese burgers is optimistisch over de toekomst van de Unie. In mei 2012 was bijna een kwart van de Nederlandse kiezers voor uittreding; onder PVV- en SP-kiezers was dat 55 en 31 procent. 35 procent van de laagopgeleiden wilde dat Nederland de EU zou verlaten, tegen niet meer dan 13 procent onder hoogopgeleiden.